

Viltus ziņas ir lipīgas: 5 ieteikumi senioriem, kā nekļūt par dezinformācijas upuri

Kļūt par dezinformācijas upuri mūsdienās ir vieglāk nekā jebkad. Šodien dezinformācijas nolūkos ne vien teksts, bet arī fotogrāfijas, audiovizuālais saturs, tīmekļvietnes, pastkastītē saņemtas vēstules var tikt radītas ar nolūku izplatīt dezinformāciju un maldināt. Īpaši viegli ietekmējami ir seniori, kuri ne vien nav pieraduši pie daudzskaitlīgiem un formāta ziņā dažādiem informācijas avotiem, bet arī nereti nemaz neapzinās, ka kāds varētu ļaunprātīgi un apzināti dalīties ar nepatiesu informāciju jeb dezinformāciju. Medijpratības ekspertes Klinta Ločmele un Agnese Dāvidsone dalās padomos, kas palīdzēs senioriem nekļūt par dezinformācijas upuri.

Kultūras ministrijas un "Latvijas fakti" veiktā pētījuma par Latvijas iedzīvotāju medijpratību rezultāti parādīja, ka katrs piektais seniors (21%) Latvijā izmanto tikai vienu avotu informācijas iegūšanai, tāpat 25% respondentu vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem atzina, ka viņiem pietrūkst zināšanu par to, kā atšķirt uzticamu informāciju medijos no tendenciozas un maldinošas. Šodien parādās aizvien vairāk jaunu ziņu platformu un informācijas nodošanas kanālu, kur kļūt par dezinformācijas upuri, tādēļ jāņem vērā, ka mūsdienās neviens nav pasargāts no dezinformācijas vai viltus ziņu ietekmes.

"Dezinformatori nereti izmanto jau eksistējošas bažas un baumas par kādu jautājumu, vai arī mēģina iesēt šaubas vai bailes, tādējādi šis saturs cilvēku emocionāli uzrunā un šķiet ticams, it sevišķi, ja tiek izmantots vadmotīvs, ka tā ir patiesība, ko kāds cits – ārsts vai valdība – no cilvēkiem slēpj. Viena īpaši izteikta joma, kurā ar maldinošu informāciju tiek mēģināts uzrunāt seniorus, ir veselība – gan dažādi internetā izvietoti reklāmas baneri, gan pastkastēs ievietoti apšaubāmi izdevumi par brīnumlīdzekļiem, kas nedēļas laikā atrisinās sāpošu kāju, muguras vai dzirdes problēmas, mēdz izskatīties daudzsoļi un reizēm uztverti kā pēdējais "glābšanas salmiņš", taču medijos jau ir plašāk izskanējuši gadījumi – seniori ir šiem neticamajiem solījumiem noticējuši, taču pēc naudas samaksas līdzekļi nav piegādāti vai nemaz nav efektīvi," **par pieredzi medijpratības veicināšanā senioru vidū stāsta medijpratības eksperte, komunikācijas zinātnes doktore Klinta Ločmele.**

Lai arī ievērojama daļa senioru ir jau pazīstami ar tehnoloģijām un jauniem informācijas apguves kanāliem (kā, piemēram, sociālie mediji), tikpat liela daļa senioru šobrīd apgūst šīs digitālās prasmes. Sociālajos medijos atrodamās informācijas patērēšana, jo sevišķi, ja ar maldīgu informāciju dalās ģimene, draugi vai kaimiņš, var radīt ilūziju, ka visa tuvākā loka informācija ir drošicama un patiesa. Tomēr dubults neplīst – sensacionālas, emocionālas, pārspīlētas informācijas pārbaude var prasīt laiku, bet var aiztaupīt sekas, ko radītu tās tālākizplatīšana. Tāpat ir svarīgi informēt, izglītot savus tuvos gadījumā, ja pašam ir bijusi pieredze ar dezinformāciju vai ja pamanāt, ka kāds ar to ir dalījies.

"Medijpratību bieži vairs neaplūko kā atsevišķu indivīdu prasmes, bet kā kopienas fenomenu, pievēršot uzmanību tam, kā ģimenes, draugu loka, skolas, organizācijas, arī pašvaldības līmenī, savstarpēji mijiedarbojoties, notiek medijpratības līmeņa paaugstināšana. Līdz ar to daudz vairāk uzmanības būtu jāpievērš tam, kādu lomu senioru dzīvē spēlē t.s. medijpratības neformālie veicinātāji. Tie ir gan bibliotekāri, gan senioru biedrību biedri, arī ģimenes ārsti, aprūpētāji un citi cilvēki, ar kuriem seniori ikdienā sastopas. Šo cilvēku pašu medijpratības līmenis, prasme dot padomus, reizēm arī laiks, kas atvēlēts sarunai par šķietami nesvarīgām blakuslietām, kas nav saistītas ar tiešo vajadzību, kāpēc viņi satiekas ar senioru, piemēram, bibliotēkā pie grāmatu nodošanas galda vai ģimenes ārsta praksē, var būt ļoti iedarbīgs veids, kā senioriem palīdzēt nenokļūt dezinformācijas slazdos," **norāda medijpratības eksperte, Vidzemes Augstskolas Sabiedrības zinātņu fakultātes dekāne Agnese Dāvidsone.**

Kultūras ministrija atgādina, ka, lai atpazītu dezinformāciju, nepieciešams ievērot 5 vienkāršus, bet ļoti noderīgus medijpratības soļus:

1) Pārlicinies, kāds ir ziņas vēstījums!

Pievērs uzmanību, vai ziņa nav īpaši emocionāla, pārspīlēta, sensacionāla.

2) Pārliecinies par ziņas avotu!

Noskaidro, kas šo ziņu ir publicējis – par jomu atbildīgā iestāde, uzticams medijs vai arī ziņa tiek nodota kā baumas.

3) Izpēti ziņas saturu!

Aplūko, vai ziņas saturs sakrīt ar citos uzticamos medijos publicēto un vai ziņas saturs, teikumu uzbūve, pieturzīmju lietojums, foto vai video nerada šaubas!

4) Veido savu uzticamo avotu sarakstu!

Par uzticamiem avotiem var uzskatīt atbildīgās valsts iestādes un medijus, kas sevi pierādījuši kā objektīvus informācijas līdzekļus.

5) Neklusē, ja atpazīsti dezinformāciju!

Uzrunā savus tuvos – draugus, ģimeni, paziņas un līdzcilvēkus, ja viņi dalās ar nepatiesu informāciju. Par dezinformāciju, kas rupji pārkāpj sabiedrisko mieru un kārtību, jāziņo Valsts policijai.

Medijpratība ir zināšanu un prasmju kopums, kas nepieciešams darbam ar informācijas avotiem – informācijas atrašanai un analīzei, informācijas sniedzēju funkciju izpratnei, informācijas satura kritiskam izvērtējumam, objektīvās informācijas atšķiršanai no tendenciozas, dažādos avotos pieejamo ziņu salīdzinājumam. Prasmes informācijas kritiskai izvērtēšanai Latvijā palēnām pieaug visu paaudžu lietotāju vidū, un viltus ziņu atpazīšanas statistika kopš 2017. gada ir uzlabojusies, taču seniori ir tā sabiedrības daļa, kurai ar viltus ziņu atpazīšanu vēl joprojām sokas visgrūtāk. Tāpēc Kultūras ministrija uzsākusi informatīvo kampaņu “Viltus ziņas ir lipīgas”, kuras ietvaros plānots ne vien uzlabot senioru prasmes mediju satura lietošanā, bet arī veicināt to, lai šī maldīgā informācija netiktu izplatīta tālāk. Kultūras ministrija aicina seniorus papildināt savas zināšanas par medijpratību, izpētot pieejamos materiālus un apmeklējot <https://www.km.gov.lv/lv/medijpratiba>.